

νίου 453. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ὑπόθεσιν ἔχει τὸν χρόνον τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, διὰ δὲ τῆς δευτέρας παρακινεῖ αὐτὴν νάποτρέψῃ τοὺς μοναχοὺς τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ νά παρακαλέσῃ αὐτοὺς νά ὑποταγῶσιν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου. Ὁ προσεκτικὸς πάπας ἀπέφυγε νά προσβάλλῃ τὴν Ἐυδοκίαν, προσεποιήθη δὲ ὅτι οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν εἶχε περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς ὀρθοδοξίας. Ἐξέφρασε δὲ μόνον τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ὠφελήσῃ τὸν Χριστιανισμὸν ἡ συναντιλήψις τῆς θείας προνοίας ἐγκατάστασις αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ αἱ μαρτυρίαι τοῦ πάθους παρίστανον τὸν Σωτῆρα ὡς ἀληθῆ θεὸν καὶ ἀληθῆ ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἡ ἐπιστολὴ αὐτῆ εἶνε βραχεῖα καὶ ψυχρὰ καὶ χωρὶς τινος ἄλλου τίτλου πλὴν τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ ἀπαντῶντος προσφωνήματος ἡ χάρις σου, tua clementia¹.

Ἀπεπειράθη δὲ ὁ Λέων καὶ παρὰ τῷ Βαλεντιανῷ ζητῶν παρ' αὐτοῦ νά πείσῃ τὴν πενθερὰν νάνηκνωρίσῃ τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν². Ἄλλὰ παρήλθον τρία ἔτη πρὶν ἡ Ἐυδοκία δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς καὶ τοῦ πάπα. Ἐγένετο δὲ τοῦτο συνεπεῖα φοβερᾶς τραγωδίας ἣτις κατέστρεψε τὴν εὐτυχίαν τῆς ἰδίας αὐτῆς θυγατρὸς.

[Ἐπιστὴ τὸ τέλος.]

Ο ΑΦΑΝΗΣ ΜΑΡΤΥΣ

Διήγημα.

Α'

Αἱ μεγάλαι θυσίαι αἱ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων γινόμεναι, οὐδόλως με συγκινοῦσι, τὸ δηλολογῶ. Διότι ναὶ μὲν τὸ παριστάμενον πλῆθος μετὰ θαυμασμοῦ τὰς θεωρεῖ, ἡ ἱστορία τὰς ἐγγράφει ἐπὶ τῶν χουστῶν τῆς δέλτων, καὶ ἡ ἀθανασία τὰς παραλαμβάνει· ἀλλ' ὁ ἠρωϊσμὸς ὁ ἐπὶ τόκῳ τοσοῦτον μεγάλῳ τοικιζόμενος οὐδὲν ἔχει τὸ συγκινοῦν με, οὐδὲν τὸ ἐκπληττόν με. Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτον κατὰ τὸ πλεῖστον οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἡ συμφορῆσις αἰμάτων εἰς τὴν κεράλην, στιγμαῖα τις παραφορὰ ἐξηγμένων αἰσθήσεων· ὥστε δὲν εἶν' ἀπίθανον καὶ νά ὑποβληθῇ εἰς οἰανδήποτε δοκιμασίαν καὶ γενναίως νά θυσιάσῃ καὶ τὴν ζωὴν του ἐν πλήθοντι θεάτρῳ, ἀνευφημούντων τῶν θεωρείων καὶ τῆς πλατείας, ἄνθρωπος, ὅστις ἐν τοῖς παρασκηνοῖς θὰ ἦτο φοροδεῆς τις καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξιος.

Ἐγὼ θέλω καὶ θαθεῶς ὑπὲρ πάντα λόγον συγκινεῖ ὁ ἠρωϊσμὸς ὁ κεκλεισμένῳ τῶν θυρῶν γινόμενος, ἡ ἐν τῇ σιῶν ἐργαζομένη ἀφροσύνη ἀνευ τινὸς φιλοδοξίας, ἡ αὐταπαρνησία καὶ ἡ θυσία πρὸ τοῦ ἀψύχου καὶ ἀείποτε σχεδὸν ἀγόνου καὶ

ἀκάρπου καθήκοντος. Τοιούτου δὲ ἠρωϊσμοῦ ἠρωεὺς καὶ μάρτυρες εὐρίσκονται καὶ παρὰ τοῖς ἀπλοῖς πολίταις ἀνώτεροι πολλῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευομένων ἐνδόξων ὀνομάτων. Πρὸς βεβαίωσιν δὲ ἀναφέρω ἐν μόνον παράδειγμα, τὸδε.

Κατὰ τὸ ἔτος 1830 εὐάριθμοὶ τινες νέοι εἰχομεν σχηματίσθαι φιλικὸν τινα σύνδεσμον. Ἦμεθα συνεπαρχιωταὶ καὶ ἀνέκαθεν συμμαθηταί, καὶ ἡγαπώμεθα τρυφερώτατα. Ὁ αὐτὸς δὲ πόθος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως μᾶς εἶχεν ὀδηγήσῃ εἰς Παρισίους. Ἄλλὰ τί ἀπέγειναν πάντες οὗτοι οἱ νεαροὶ φίλοι, οἵτινες εἶχον ὑποσχεθῆ νά συζήσωσι καὶ νά συγγηράσωσι; Τοὺς μὲν ἔλαβεν ὁ θάνατος, τοὺς δὲ διεσκόρπισεν ἡ ζωὴ. Τώρα δὲ καταβαίνομεν, ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν, τὴν κλιτὸν τοῦ λόφου, ὃν τότε ἀνεβαίνομεν κρατούμενοι ἀπὸ τῶν χειρῶν πάντες, μόλις δὲ ὑπολείπομεθα δύο ἢ τρεῖς ἀναζητοῦντες ἀλλήλους διὰ τοῦ βλέμματος, καὶ ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων προσφωνοῦντες ἀλλήλους ὡς τὰ ἐν τῷ πελάγει μακρόθεν συναντώμενα πλοῖα. Ὡ, πόσα ὄνειρα ἀπέπτησαν! πόσαι φιλοδοξίαι ἐματαιώθησαν! πόσαι ἐλπίδες ἐξηρανώθησαν! Καὶ, φεῦ! πῶς παρήλθον ταχέως τὰ ὥραια ἐκεῖνα τῆς νεότητος ἔτη!

Κατ' ἐκεῖνον λοιπὸν τὸν μακρὰν ἤδη ἀφ' ἡμῶν ἀπέχοντα χρόνον, ἡ τύχη ἔφερεν εἰς τὸν φιλικὸν ἡμῶν σύνδεσμον νέον, ὃν πάντες τάχιστα ἠγάπησαμεν ὡς ἀδελφόν. Καὶ οἱ μὲν γονεῖς αὐτοῦ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὸν προώρισαν νά σπουδάσῃ νομικὰ, ἀλλ' αὐτὸς, εἰκοσαέτης ἤδη ἦτο κατελιγμένος ὑπὸ ἰσχυρᾶς πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσεως. Καὶ ἀναντιρρότως οἱ κρανιοσκόποι ἐάν τον ἐξήταζον θὰ εὕρισκον τὸ κρανίον αὐτοῦ μοιόμορφόν πως πρὸς τὸ τοῦ Μόζαρτ καὶ τοῦ Βετόβεν. Καίτοι δὲ ἦτο θελκτικὸς καὶ χαριεῖς, δὲν ἦτο ὅμως εὐμορφος. Ἄλλ' ἐάν ἐβλέπετε αὐτὸν ἐν τινι γωνίᾳ τοῦ θεάτρου ἀκροώμενον τὴν μουσικὴν τοῦ Ὁθέλλου ἢ τοῦ Ἰὸν Ζουὰν, θὰ ἐνομιζετε ὅτι βλέπετε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πνεῖον ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ ἐκείνου προσώπου. Ὁ Ὄφριαν ὁ συγγραφεὺς τῶν φανταστικῶν διηγημάτων ἐάν τον ἔβλεπεν οὕτως, ἤθελε βεβαίως τὸν ἀγαπήσῃ. Ἐθαύμαζε δὲ ὁ Κάρολος ἀλλὰ δὲν ἐλάλει. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐκαθήμεθα πλησίον κατὰ τὴν πρώτην παραστάσιν τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παρουσίας οὗτ' ἐσάλευσεν οὔτε ἠνοίξε κἄν τὰ χεῖλη, ἀλλ' οὐδὲ θαυμασμόν τινα ἀπέδειξε διὰ κραυγῆς ἢ χειρονομίας. Ἐφάνετο ὅλως ἀπαθής. Μόνον δὲ ὅτε ἐξήλθομεν τοῦ θεάτρου μὲ εἴλωτε μακρὰν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ μιᾶς περιπτυσσόμενός με ἀφήκεν ἐλεύθερα τὰ δάκρυά του νά καταρρεύσωσι καὶ νά ἀνακουφίσωσι τὴν σφοδρὰν συγκίνησιν, ἣτις ἐπέιξε τὴν καρδίαν του. Πρώτην φοράν ἀκούσας τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο, εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἐνεθάθυεν εἰς αὐτὸ, τὰ πάντα αἰσθανθεῖς, τὰ πάντα κατανοήσας. Ὁλην δὲ τὴν νύκτα διήλθε διηγουόμενος καὶ ἀναπτύσσων τὰς

1. Ἐπιστ. LXV ἐν Eudociam Augustam ad τῇ XVI τῶν Ἰουλίῶν καλανδῶν καὶ Ἐπιστ. LXVI τῇ VII τῶν Ἰουλίῶν καλανδῶν ἀμφότεραι δ' αἱ ἐπιστολαὶ χρονολογίαν φέρουσι τὴν ὑπαταίαν τοῦ Ὀπλιάνου.

2. Ἐπιστ. Λέοντος XCVI.

θαυμασίας καλλονάς τῆς μουσικῆς ἐκείνης.

Τοῦτο δὲ μόνον τὸ πάθος ἀνεκαλύψαμεν ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ διάστημα τῆς μετ' αὐτοῦ συμβιώσεως ἡμῶν, τὸ πάθος τῆς μουσικῆς. Ἀσμένως θὰ ἐπορεύετο ὁδὸν πολλῶν ὥρων περὶς ἕν' ἀκούσῃ μουσικὴν τινὰ συμφωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο πτωχός, ἐστερεῖτο μετὰ χαρᾶς τοῦ φαγητοῦ, οἰκονομῶν οὕτω τὰ τοῦ εἰσιτηρίου τοῦ θεάτρου. Ἐθαύμαζε δὲ σφόδρα καὶ πολὺ δικαίως, διὰ τὴν δὲν ἐστεφάνωσαν καὶ τὸν Ῥοσσίνην ὡς τὸν Πετράρχην ἐν τῷ Καπιτωλίῳ μαθὼν δὲ ἡμέραν τινὰ ὅτι ἡ χάρα τοῦ Μόζαρτ ἔζη ἔτι, εἶπε μετὰ πάσης σπουδαιότητος ὅτι καθήκον εἶνε νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ καὶ ἀσπασθῇ τὴν δεξιάν της. Ἐκ τούτου βεβαίως ἐνοεῖτε ὅτι τοιοῦτον ἔρωτα ἔχων εἰς τὴν μουσικὴν, ἦτο μουσικός καὶ αὐτός. Καὶ ὄντως ἐγίνωσκεν ἄριστα τὴν θεῖαν ταύτην γλῶσσαν. Ἀνεγίνωσκε τὰ μουσικὰ τετράδια ὅπως ἡμεῖς ἀναγινώσκουμεν τὰ βιβλία, καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ μελανά στίγματα, ἅτινα εἰς ἡμᾶς ἐφαίνοντο ὡς κηλίδες μελάνης, εἰς ἐκεῖνον ἐξέπεμπον μελωδίας καὶ συμφωνίας. Ἐπαιξε δὲ καὶ βιολίον· ἀλλ' οὐδέποτε συνήνεσε νὰ παίξῃ ἐνώπιον ἡμῶν, δικτεινόμενος ὅτι ἐπαιξε μόνον δι' ἑαυτὸν, ἵνα συνοδύῃ τὰς ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀντηχούσας μελωδίας. Καὶ ἀληθῶς εἶπεν οὐδόλως ἠσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιμεινώμεν· διότι ἡ μουσικὴ ἡμῶν ἀγωγή ἦτο τοσοῦτον μελαμνὴ καὶ ἀτελής, ὥστε αἱ ὀρέξεις καὶ αἱ ὀρμαὶ ἡμῶν παντοῦ ἀλλοῦ ἔθου ἡμᾶς ἢ πρὸς τὴν μουσικὴν. Δὲν κτύπησαμεν νὰ ἀνατραφῶμεν ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ κλειδοκυρβάλου ὡς σήμερον, οὐδὲ νὰ ἀναπτυχθῶμεν ἐν ἀτμοσφαίρᾳ διέσεων, ὑφέσεων, καὶ δεκάτων ἔκτων. Ὅσον κατὰ τοῦτο ἡμεῖς ἀμουσώτατοι καὶ ἡ ἀμουσία ἡμῶν ἐκείνη κατέστη δυσφόρητος, ἀφ' ὅτου ἡ Γαλλία μετεβλήθη εἰς ἀπέραντον ὀρχήστραν, ἥς καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ παιδιά ἐπιτυχῶς ἤδη μετέχουσι. Τὸν Κάρολον λοιπὸν ἐθεωροῦμεν ὡς παιδίον ἀγαπητὸν καὶ χαριέστατον, ἔχον πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν πολλὴν καὶ γνώσιν αὐτῆς ὀλίγην. Καὶ αὐτὸς δὲ τοιοῦτὸν τινὰ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν. Μεστὸς γλυκύτητος καὶ ἀγνοῶν τὴν ἀξίαν του, οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ ἐξετάσῃ μήπως ἡ πολλὴ ἐκείνη κλίσις ἦτο δεῖγμα τῆς ἐν τῇ ψυχῇ του μεγαλοφυΐας. Καί τοι δὲ οὐδεμίαν ἀγάπην εἶχεν εἰς τὰ νομικὰ, παρεσκευάζετο ὅμως μελετῶν τοὺς νόμους καὶ τὴν δικονομίαν, νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν οἰκείων του, διότι ἦτο πρὸ πάντων ἄνθρωπος τοῦ καθήκοντος.

Ἄλλ' ἀκούσατε τί συνέβη.

Ἐσπέραν τινὰ ἐλθὼν εἰς ἐπίσκεψίν του τον εὐρον κατεληγμένον ὑπὸ ἐξάψεως ἀπεριγράπτου. Ἦτο σχεδὸν μὲ μόνον τὸ ὑποκάμισον, διὰ τῆς δεξιᾶς μὲν ἐκράτει τὸ τοξάριον διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ βιολίον του, εἶχε τὴν κόμην ἄτακτον, τοὺς ὀφθαλμοὺς σπινθηροβολοῦντας, τὸ μέτωπον κἀθιδρον. Ἄμα ἰδὼν με ἀπέστηκε τὸ βιολίον καὶ

τὸ τοξάριον ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἐρχόμενος πρὸς με: — Ἄ, φίλε μου, ἀνεφώνησε περιπτυσσόμενός με, τί θαυμάσιον! Αὐτὴν βέβαια τὴν συμφωνίαν θὰ παίζουσι οἱ Ἄγγελοι καὶ τὰ Σεραφίμ· τὰς ἐροτὰς παρὰ τοῦ πόδας τοῦ Αἰωνίου!

Ὁ λόγος ἦτο περὶ συμφωνίας τινός, ἣν ἐξετρώπωνεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐν τινὶ παλαιοπωλείῳ καὶ κατεγίνετο πρῶτὴν ἤδη φωνὰν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ καθ' ἣν στιγμὴν ἐγὼ ἤνοιξα τὴν θύραν. Ἐνθους ὄλος ἀνέλαβε πάλιν τὸ τοξάριον καὶ τὸ βιολίον, καὶ σταθεὶς πρὸ τοῦ ἀναλογίου του ἐπέπεσε κατὰ τοῦ μουσικοῦ τεμαχίου. Ἦτο ἡ πρῶτη φωνὰ καθ' ἣν τὸν ἤκουον. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς μουσικῆς ἐστράφη πρὸς ἐμὲ καὶ ἰδὼν με σφόδρα συγκεκνημένον:

— Δὲν εἶν' εὐμορφον; μὲ ἠρώτησε.

— Μάλιστα, ἀνεφώνησα, μάλιστα εἶνε θαυμάσιον. Καὶ τὸν ἐνηγκαλίσθη.

Ἐκείνος δὲ χαίρων ἐπανάλαβε τὴν μουσικὴν παρακυρόμενος ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του, καὶ μοι ἐξετέλεσε τὰ μάλλον ἐκλεκτότερα μουσουργήματα τῆς συλλογῆς του. Νὰ τον σταματήσω δὲν ἦτο τρόπος. Ἠκροώμην μετ' ἀνεκφράστου θαυμασμοῦ. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως τὸν παρετήρουν ἐκπλακτός· διότι καθ' ὅσον ἐπαιξε συνέβαιναν εἰς αὐτὸν ἀλλόκοτόν τι, τελεία τις μεταμόρφωσις. Τὸ μέτωπόν του ἐφωτίζετο καὶ ἐνόμιζον ὅτι τὸν βλέπω περιβαλλόμενον ὑπὸ ἀτμοσφαιρᾶς φωτοβόλου, ἐνόμιζον ὅτι ἀκούω τὴν τρυγμὸν τῶν ηλεκτρικῶν σπινθήρων μεταξὺ τῶν χρυσῶν βοστρύχων τῆς ὑπὸ τοῦ πάθους φριστούσης κόμης του. Τὸ βλέμμα του εἶχε τι τὸ ἐνθουσιον, οἱ βρόχωνες ἦσαν ἐξωγυμνοί, τὰ χεῖλη ἔτρεμον. Καὶ ἡ στάσις του δὲ αὐτῇ καὶ οἱ νευρώδεις δάκτυλοι του οἱ ἐπὶ τῶν χορδῶν ἀπλούμενοι, εἶχόν τι τὸ πρωτοφανές, τὸ ποιητικόν, τὸ γραφικόν, ὅπερ μόνον οἱ ἔξοχοι καλλιτέχναι ἔχουσι, μάτην δὲ οἱ μέτριοι πειρῶνται νὰ μιμηθῶσι. Μετὰ τὸ πέρας ἐκάστου τεμαχίου ἤρχετο καὶ ἐκάθητο πλησίον μου ἐπὶ τῆς κλίνης του καὶ ἐλέγομεν περὶ διαφόρων προσφιλῶν αὐτῷ πραγμάτων. Μ' ἐδιηγείτο ὅτι τὴν ὀλίγην μουσικὴν ἣν ἐγίνωσκε τὴν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ γηραιοῦ θεῖου του, ὅστις τῷ ἐκληροδότησε καὶ τὸ βιολίον, ἠθασυρὸν ἀνεκτίμητον, καὶ ταῦτα λέγων κατεφίλησε περιπαθῶς τὸ ὄργανον.

Ἐπαιξεν ἔπειτα τὸν γνωστὸν στροβίλον, ὃν κατὰ συνθήκην οἱ περὶ τὴν μουσικὴν καταγινόμενοι ὀνομάζουσι ὕστατον διαλογισμὸν τοῦ Βέλπερ ἢ μάλλον τὸν ὕστατον διαλογισμὸν τοῦ Βέλπερ ὃν κατὰ συνθήκην ὀνομάζουσι στροβίλον. Μετὰ δὲ τοῦτον, θέλων νὰ διασκεδάσῃ τὴν λυπηρὰν ἐνύπωσιν, ἐπαιξε φαντασίας τινὰς φαιδρὰς καὶ γοργὰς· καὶ ὅτε τὸν ἠρώτησα τίνας εἶνε αἱ συνθέσεις αὐταί, ἀπεκρίθη μειδιῶν ὅτι ἦσαν ἰδικαί του. Βλέπων με δὲ σύνουεν:

— Τί σκέπτεσαι; μὲ ἠρώτησε.

— Ἐρωτῶ τὸν ἑαυτὸν μου, ἀπεκρίθη, μήπως εἶσαι τυχὸν ἄνθρωπος μεγαλοφυΐας.

Ἀνεκλάχασε θορυβωδῶς, ἀκούσας τὴν σκέψιν μου, καὶ ἐκλυίσθη ἐπὶ τῆς κλίνης του ὡς γαλῆ παίζουσα. Ἀλλ' αἴφνης διὰ μιᾶς ἔγεινε πάλιν σύν- νους.

— Φίλε μου, μ' εἶπε, ποτὲ μὴ μ' ὀμιλῆς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Πρόσχευε μήπως διαταράξης τὴν καρδίαν μου· διότι ἔχω ἀνάγκην ὄλων μου τῶν δυναμέων καὶ ὄλου μου τοῦ θάρρους.

Καὶ ταῦτα λέγων ἔκλεισε τὸ βιολίον ἐν τῇ θήκῃ, καὶ λαβὼν τόμον, ὃν ἀνεγνώρισα ὅτι ἦτο οἱ Κώδικες, ἔθεσεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου του λέγων :

— Ἴδου τὸ προσκεφάλόν μου· τοῦτο δὲν με ἀφίνει νὰ δώσω ἀκρόασιν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῆς τέχνης καὶ με σώζει ἀπὸ τῶν θεληγῆτρων καὶ τῶν δειλεσμάτων τῆς δόξης.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθησαν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν σημαίνοντες τὸν ὄρθρον. Ἐθλίψα τὴν χεῖρα τοῦ φίλου μου καὶ ἀπῆλθον τεταραγμένος σφόδρα, ἀγνοῶν πῶς νὰ ἐξηγήσω ὅσα πρὸ μικροῦ ἤκουσα.

B'

Ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς ἡμέρας ἤρχόμην καθ' ἑσπέραν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Καρόλου. Προσφιλέστατον δωμάτιον, φωλεὰ φοιτητοῦ καὶ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι τὸ βλέπω ἀκόμη! Ἐκεῖ διήλθον τὰς ἠδίστας στιγμὰς τοῦ βίου μου. Τὸ παράθυρόν του ἔβλεπε πρὸς κῆπον ὅστις ἔστειλε πρὸς ἡμᾶς τὰς γλυκυτάτας εὐωδίας του. Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου ἐλουκλούουν διὰ τῶν εἰκόνων τῶν διασήμων αἰδῶν τοῦ Σόνταγ καὶ τῆς Μαλιμπράν, ἐπὶ σανίδος ἕταντο αἱ γύψιναι προτομαὶ τοῦ Ἄυδν, τοῦ Γλύκ, τοῦ Μόζαρτ. Ἐπὶ τραπέζης ἔκειντο τετράδια μουσικῆς, τριωδία, τετραωδία, σονάται, νομικά τινα βιβλία καὶ τέλος τὸ βιολίον ἐν τῇ μαύρῃ θήκῃ του. Νομίζω ὅτι τὰ πάντα βλέπω ἔτι, οὐδὲν τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἐλησμόνησα, τὰ πάντα χαριέντως μένουσιν ἐν τῇ μνήμῃ μου περικυκλοῦντα τὴν χαρίεσσαν ἐκείνην μορφήν, ἣτις ἦτο ἡ ψυχὴ αὐτῶν καὶ ἡ ζωὴ.

Μετὰ παρέλευσιν τοσούτων ἐτῶν ἅτινα μὲ χωρίζουσιν ἀπὸ τῶν εὐφροσύνων ἐκείνων ἡμερῶν, ὑπάρχουσιν ἔτι μελωδίαί, ἃς δὲν δύναμαι νὰ ἀκούσω χωρὶς νὰ αισθανθῶ ἀνακιρτώσαν τὴν καρδίαν μου, μεταξὺ δὲ ἄλλων τὸν φλογερὸν πυρετὸν τοῦ Γρετρῦ, ὃν οὔτε ὁ Κάρολος ἀπέκαμνε παίζων οὔτε ἐγὼ ἀκροῦμενος. Πολλοὺς ἔκτοτε μουσουργοὺς ἤκουσα, διότι δὰ, δόξα τῷ Θεῷ, δὲν ἔχομεν ἔλλαξιψιν τοιούτων, πολλοὺς δεξιωτάτους εἶδον καὶ διασημοτάτους, τοὺς μὲν ἐκτελοῦντας ὀλόκληρον μελόδραμα ἐπὶ μιᾶς καὶ μόνης χορδῆς, τοὺς δὲ ἀπομιμουμένους πάντα τὰ ὄργανα. Παρέστην θεατῆς μυρίων τοιούτων θαυμασῶν παιγνιδίων. Καὶ ὅμως, τί τα θέλετε, πλὴν δύο ἢ τριῶν μουσουργῶν, οὓς ὁ Θεὸς ἐπῆρεν εἰς τοὺς οὐ-

ρανούς ἵνα, βεβαίως διευθύνωσι τῶν Χερουβὶμ τὴν ὀρχήστραν, δὲν ἤκουσα ἄλλον τινα καταθέλξαντά με ὅσον με κατέβλεγεν ὁ νέος ἐκεῖνος φίλος μου, ὁ Κάρολος.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξα ἐγὼ ἀρμόδιος κριτῆς τῶν τοιούτων. Ἀλλ' ὅμως ἐὰν πράγμα τι μὲ συγκινήσῃ, ἔχει καλῶς, εἰ δὲ μὴ, δὲν ἀξίζει τίποτε κατ' ἐμὲ κριτὴν.

Τώρα ὑπάρχουσιν, ὡς γνωστὸν, ἄνθρωποι διατεινόμενοι ὅτι ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ κρίνειν εἶνε ὁ πάντων μωρότατος· πολλὸ λυποῦμαι διὰ τοῦτο, διότι ἴσα ἴσα ἐγὼ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον κρίνω. Ἐκτιμῶ πολὺ μᾶλλον αἴσθημ' ἀφελὲς ἀπλῶς ἐκδηλούμενον, ἢ πάντα ἐκεῖνα τὰ δυσκολώτατα καὶ πολὺπλοκα γυμνάσματα καὶ τὰς ἐπιδείξεις τῆς εὐστροφίας καὶ εὐκαμψίας τῶν χειρῶν καὶ τῶν δακτύλων, ἃς ἐκτελοῦσιν οἱ γελωτοποιοὶ τῆς τέχνης ἐπευφημοῦντος τοῦ ὄχλου. Τοιαύτη εἶνε ἡ γνώμη μου καὶ περὶ τῆς μουσικῆς καὶ περὶ τῆς φιλολογίας.

Ἐπειδὴ δὲ καθ' ἑσπέραν σχεδὸν συνεκινούμην μέχρι δακρύων ἀκροῦμενος τὸ βιολίον τοῦ Καρόλου, ἐνοεῖ πᾶς τις ὅτι ταχέως ἐπέισθην καὶ ἐπίστευσα ὅτι δὲν ἦτο κοινός τις ἄνθρωπος. Τὸ πρᾶγμα διεδόθη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἡμῶν φίλους, καὶ πάντες θελήσαντες νὰ τον ἀκούσωσι, κατεθέλχθησαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἐγώ. Ὡστε ὁ Κάρολος ἔγεινε μετ' ὀλίγον ὁ Ὀρφεὺς τοῦ φιλικοῦ ἡμῶν θιάσου. Ἀπετελοῦμεν ἀκροατήριον νέων ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τρόπον τινὰ τὸν ἐκάνομεν νὰ δοκιμάσῃ τί ἐστὶ δόξα.

— Οἱμοι, ἔλεγεν εἰς ἡμᾶς πολλὰκις, φίλοι μου, μὲ ἀφανίζετε, χύνετε εἰς τὴν καρδίαν μου μέθην καταστροπετικὴν, διαγείρετε εἰς τὴν ψυχὴν μου ὄνειρα ἀνόητα. Τί μοι δεικνύετε τὸ φάσμα τὸ ὀποῖον ποτέ μου δὲν θὰ ἀξιωθῶ νὰ συλλάβω; Τί μοι προσφέρετε τὴν θελκτικὴν κύλικα, τὴν ὀποῖαν οὐδέποτε θὰ ἐγγίσωσι τὰ χεῖλη μου; Ἐγὼ εἶμαι προωρισμένος εἰς ἔργον ἄχαρι, καὶ κληρὸς μου εἶνε ἡ ἀσημότης καὶ ἡ σκοτία.

Ἐν τούτοις πάντες ἡμεῖς, πλὴν αὐτοῦ, ἐπεδιδόμεθα μετὰ τῆς νεανικῆς προθυμίας εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς τέχνας. Ὁ δὲ Κάρολος ἀποπερατώσας τὰς νομικὰς σπουδὰς του ἠτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Φύσει δὲ ὢν ὑπερήφανος καὶ περιεσκεμμένος, οὐδέποτε εἶπεν εἰς ἡμᾶς τίποτε περὶ τῆς καταστάσεώς του, ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου τούτου καθ' ὃν ἔξῃ εὐλόγως ἐνοήσαμεν ὅτι ἡ οἰκογενεὰ του δὲν ἦτο εὐκατάστατος. Ἐσπέραν τινὰ ἐν ᾧ ἤμεθα οἱ δύο ἐν τῷ δωματίῳ του, ὅπερ ἠτοιμάζετο νὰ καταλίπῃ διὰ παντός, πρῶτην φορὰν μοι εἶπε περὶ τῆς ἐναντιότητος τῆς τύχης του.

— Εἶσθ' εὐτυχεῖς, εἶπε μετὰ πικρίας. Ἐγὼ παγαίνω νὰ ταφῶ ζωντανός.

Καὶ ἐβάδιζεν ὡς λέων ἐν τῷ κλωβῷ του, καὶ τύπτων τὴν κεφαλὴν. Προσπαθῶν νὰ καταπραύνη

τὸ πάθος τοῦ ἔλαβε τὸ βιολίον τοῦ καὶ ἔπαιζεν αὐτοσχεδίους τινὰς μελωδίας παθητικωτάτας, ὥστε τὰ δάκρυα κατέρρεον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ἔκλαιε δὲ καὶ αὐτὸς ἀκούων τὰς μελωδίας τοῦ. Ἐγερθεὶς ἐγὼ ἔδραμον πρὸς αὐτὸν καὶ λαβὼν ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου τὸν ἠρώτησα διατί, ἀντί νὰ υπάγῃ νὰ ταφῇ εἰς ἐπάγγελμα ὅπερ φύσει ἀπεστρέφετο, διατί δὲν προσεπάθει νὰ παρασκευάσῃ διὰ τῆς πρὸς τὴν μουσικὴν δεξιότητός του, διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του ἴσως, θέσει τινα ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ, ὅπου κατ' ἐμὴν γνώμην ἦτο ὁ προορισμός του.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλοτε πολλάκις τὸν εἶχον προτρέψῃ εἰς τοῦτο, κατώρθωσα νὰ κλονίσω τὴν ἀπόφασίν του.

Ἐτυχε νὰ σχετισθῶ πρὸς εὐπατρίδην τινα ἔχοντα τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ εἶνε στενὸς φίλος τοῦ διασήμου Βαγιῶ. Ὁ εὐπατρίδης οὗτος ἐθήρευε τὴν φιλίαν τῶν καλλιτεχνῶν, ἡγάπα τὴν μουσικὴν καὶ ἐνομιζέτο ὡς γνώστης αὐτῆς. Τῷ εἶπον περὶ τοῦ νεκροῦ μου φίλου μετὰ τοσοῦτου ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ τον ἀκούσῃ. Ὁρίσαμεν δὲ καὶ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τῷ ὄντι μεταβῆς εἰς τοῦ εὐπατρίδου, τὸν ὠδήγησα εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Κάρολου ἐν ἀγνοίᾳ του, ἐννοεῖται, διότι ἐφοδούμην μήπως τὸν ἐξαγριώσω καὶ δὲν θελήσῃ νὰ μας δεχθῇ.

Εὔρομεν τὸν Κάρολον ἐν τῷ δωματίῳ του, ὅστις εἶχε καταντήσῃ, ὡς πάντες οἱ μουσικοὶ, ἀλλόκοτος ἄνθρωπος, φαντασιόπληκτος, ἰδιότροπος. Ἀδύνατον ἐστάθη νὰ τον πείσωμεν νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας τὸ τοξάριον· μάλιστα δὲ ὅτ' ἔμαθεν ὅτι φίλος τοῦ διασήμου Βαγιῶ ἦτο περίεργος νὰ τον ἀκούσῃ, ἠρώτησε μὴ ἤλθομεν σκοπὸν ἔχοντας νὰ τον ἐμπαίζωμεν; Μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας καταρθώσαμεν νὰ τον καταπραΰνωμεν. Ἠλπίζον τοῦλάχιστον ὅτι θὰ συναιεσθῇ νὰ συνομιλήσῃ μετὰ τοῦ κ. Ρ** περὶ μουσικῆς, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπισκέψεως περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἠδυνήθημεν νὰ τον κάμωμεν νὰ ὀμιλῇ, ἢ περὶ Κωδικῶν καὶ περὶ τῶν Πανδεκτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐδήλωσε δὲ ὅτι οὐδὲν γινώσκει περὶ μουσικῆς, οὐδὲ λεπτόν διδει δι' αὐτὴν, καὶ ὅτι λίαν ἀσμένως θὰ ἀντήλλασσεν ὅλας ὁμοῦ τὰς περροῦκας τοῦ Μόζαρτ, τοῦ Βέρμπερ, τοῦ Ἀὐδὴν καὶ τοῦ Βετόβεν ἀντὶ μιᾶς καὶ μόνης τριγῆς τῶν τζουλουριῶν τοῦ νομοδιδασκάλου Τριβωνιανοῦ. Ἐγὼ ἤμην εἰς ἄκρον τεθλιμμένος, καὶ ἐξερχόμενος μετὰ τοῦ κ. Ρ** ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ τον ζητήσω συγγνώμην. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὑπολαβὼν μ' εἶπε·

— Ὁ νέος πολὺ μ' ἀρέσει· προσπάθησε νὰ καταρθώσῃς νὰ τον ἀκούσω.

Ἴδου δὲ πῶς ἐπεχειρήσα τοῦτο καὶ πῶς τὸ κατώρθωσα.

Ἐκρουσα μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸν κ. Ρ** ἐν μικρῷ δωματίῳ, ὅπερ συνεκοινωνεῖ πρὸς τὸ δωμάτιόν μου. Ἐγραψα δὲ ἐνωρὶς πρὸς τὸν Κάρολον

ὅτι τὸν περιμένω μετὰ τοῦ βιολίου τοῦ. Οὕτω δὲ πολλάκις τὸν ἐκάλουν ὁσάκις ἠσθάνομην θλίψιν τινα ἢ εἶχον ἀνάγκην παρηγορίας καὶ ἀνακουφίσεως. Ἐκεῖνος δὲ προθύμως ἔσπευδε καὶ μ' ἐθεράπευε δι' ὀλίγων τινῶν κινήσεων τοῦ τοξαρίου τοῦ. Τὴν ὠρισμένην λοιπὸν ὥραν ἐχώθη ὡς ἤμην ἐνδεδυμένος εἰς τὴν κλίνην μου ἀναμείνων τὸν ἰατρὸν ὅστις μετ' οὐ πολὺ ἦλθε.

Ἀφ' οὗ ἐκάθισεν ὀλίγην ὥραν παρὰ τὸ προσκεφάλαιόν μου, ἐξήγαγεν ἐκ τῆς θήκης τὸ βιολίον καὶ ἔπαιζεν ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε τὸν εἶχον ἀκούσῃ. Ἄλλ' ὅμως δυσπιστῶν πρὸς ἐμαυτὸν διελογιζόμεν μετ' ἀγωνίας ὅποιαν τινα γνώμην εἶχεν ἄρᾳ γε καὶ ὁ κ. Ρ** ἐν τῇ κρύπτῃ του, ὅτε αἰφνης ἐν τῷ μέσῳ μεγάλου τινὸς τεμαχίου τοῦ Βετόβεν, ἀνοίγει βιαίως ἢ θύρα τοῦ παρακειμένου δωματίου, καὶ ὁ κ. Ρ** ὄρμᾳ πρὸς τὸν Κάρολον καὶ τον περιβάλλει διὰ τῶν βραχιόνων του, καὶ τον σφίγγει ἐπὶ τῆς καρδίας του. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἐγὼ ἐπήδησα ἀπὸ τῆς κλίνης μου καὶ ἀνεσκίρτων ὡς παράφρων, ἐν ᾧ ὁ Κάρολος ἔχων ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὸ τοξάριον ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὸ βιολίον, δὲν εἶξευρε καὶ αὐτὸς πῶς νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐναγκαλισμῶν οἵτινες τὸν ἔπνιγον.

Ἐπάρχουσιν ἄνθρωποι οἵτινες οὐδὲν αὐτοὶ πράξαντες εἶνε τῶν πάντων ἐνήμεροι καὶ εὐρίσκονται ἀναμειγμένοι καὶ παρακολουθοῦσι δραστηρίως τὴν κίνησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῆς φιλολογίας, ἄνθρωποι μακάριοι, οἵτινες ἀντὶ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως ἔλαβον παρὰ Θεοῦ ἀσφαλῆ καὶ λεπτὴν περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν, κλίσιν καὶ πάθος πρὸς τὰ καλά. Γινώσκουσιν ἀκριβῶς πᾶν ὃ τι ἀναφέρεται εἰς τοὺς συγχρόνους συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνας. Εἶνε ἐνήμεροι παντὸς ὃ τι παρασκευάζεται. Ὁποῖον λ. χ. δρᾶμα ὁ δεῖνα ποιητῆς συγγράφει χάριν τοῦ δεῖνος θεάτρου, καὶ ὅποιον εἰκόνα ὁ δεῖνα ζωγράφος ὅλ' ἐκθέσῃ ἐν τῇ προσεχῇ ἐκθέσει, μετὰ ἐν ἔτος. Ἐπισκεπτόνται ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος τὰ ἐργαστήρια τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τὰ σπουδαστήρια τῶν μουσικῶν καὶ τῶν συγγραφέων. Ὁ λόγος τῶν ἔχει κύρος καὶ ἡ γνώμη τῶν εἶνε νόμος. Εἶνε φύσεις εὐμενεῖς, κρείττονες πάσης ζηλοτυπίας ἢ μίσους καὶ ἀντιζηλίας, σπεύδουσιν εἰς προὔπαντησιν πάσης ὑποφωσκούσης εὐφυΐας καὶ τὴν λαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν. Εἶνε ἀνάδοχοι τῆς μεγαλοφυΐας, καὶ ναὶ μὲν μετὰ θάνατον οὐδὲν ἄλλο τῆς ὑπάρξεώς των ἔχουσιν ὅλ' ἀκαταλίπωσιν ἢ λόγους καὶ μόνον λόγους, ἀλλ' ὅμως ἐφ' ὅσον ζῶσι μετέχουσιν ἱκανῶς οὐκ εὐκαταφρονήτου μέρους τῆς τῶν προστατευομένων τῶν δόξης.

Ἐκ τῶν μακαρίων τούτων ἀνδρῶν ἦτο καὶ ὁ κ. Ρ**. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐπῆρε τὸν Κάρολον ἐκόντ' ἀέκοντα νὰ συμφάγῃ καὶ τὴν ἐσπέραν, χωρὶς νὰ τῷ εἴπη τίποτε, τὸν ἔφερον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως τοῦ βιολίου, τοῦ περιφήμου Βαγιῶ.

Γ'

Ὁ ἔξοχος οὗτος μουσικὸς συνεκάλει ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἐν τῷ οἴκῳ του δοκιμοὺς τινὰς μουσικοὺς καὶ μετ' αὐτῶν ἐξετέλει ἐνώπιον εὐαρίθμου μὲν, ἀλλὰ ἐκλεκτοῦ ἀκρατηρίου τὰς συμφωνίας τοῦ Βετόβεν καὶ τὰς τετραφωνίας τοῦ Μότσαρτ, μετὰ χάριτος καὶ ἀγαθότητος ἀπεριγράπτου προεδρεύων τῶν συναθροίσεων τούτων, ὧν αὐτὸς ἦτο ἡ ψυχὴ καὶ ἡ δόξα. Τὰς ἐσπέρας ἐκείνας ἐξάπαντος οἱ Ἄγγελοι ὑπεξέφευγον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέβαινον νὰ ἀκούσωσι τὰς θείας ἐν τῷ μουσικῷ ἐκείνῳ ἱερῷ ἐκτελουμένας μελωδίας. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν ἀκριβῶς ἐσπερίδα ὁ κ. Ρ** εἰσήγαγε τὸν Κάρολον εἰς τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως τοῦ βιολίου.

Ἐγὼ ἤμην τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐν τῷ δωματίῳ μου τεταραγμένος σφόδρα καὶ ἀγωνιῶν, διότι ἠσθάνομην ὅτι τὸ μέλλον τοῦ Καρόλου ἐκρέματο ἐκ τῆς ἐπισήμου ἐκείνης δοκιμασίας· ἤμην δὲ βέβαιος ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐσπερίδος πρὶν ἢ μεταβῆ εἰς τὸ δωμάτιόν του θὰ ἔλθῃ νὰ μοι διηγηθῇ τὰ δικατρεῖζαντα.

Καὶ τῷ ὄντι μετὰ τῆς ἑνδεκάτης ὥρας καὶ τοῦ μεσονυκτίου τὸν εἶδον εἰσερχόμενον ὡς παράφρονά εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας μου καὶ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας οὐδὲ μίαν λέξιν του ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ· διότι ἐλάλει, ἐγέλα καὶ ἐκλαίε ταυτοχρόνως. Τέλος δὲ μετὰ τὴν ὕψαι τῶν πρώτων συγκινήσεων κατῴρθωσα νὰ τον καθίσω, καὶ ἀπλήστως πλέον ἤκουον, ἤκουον, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μὴ παραλίπη τίποτε. Τὰ πάντα ἤθελον ἐγὼ νὰ μάθω καὶ τὰ πάντα μοι ἐδιηγήθη ἐκείνος. Μοὶ περιέγραψε τὴν ἐκπληξίν του ὅτε εὐρέθη αἴφνης καὶ ἀπροσδοκῆτως καταντικρὺ τοῦ Βαγιῶ, τὴν συγκίνησίν του ἐπὶ τῇ εὐμενεστάτῃ ὑποδοχῇ τοῦ ἐξόχου μουσουργοῦ, τὴν χαρὰν του καὶ τὴν ἔκστασιν ὅτε ἤκουσε τὴν ἀρίστην μουσικὴν ἐκτελουμένην ὑπὸ τῶν ἀρίστων τῆς ἐποχῆς μουσικῶν. Ἄλλ' ὅτε ἤδη ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος τῆς διηγήσεως, ὕπερ πρὸ πάντων περιέμενον ἀνυπομόνως, ἠγέρθη καὶ μετὰ φωνῆς ζωνροτέρας καὶ βλέμματος λαμπροτέρου καὶ ὅλος ἔνθους:

— Ἰδοὺ! ἀνερόνησεν. Ἦμην ὄρθιος εἰς μίαν γωνίαν καὶ μόλις εἶχον ἐκείνοι τελειώσῃ ποιμενικὴν τινα συμφωνίαν. Ἐγὼ παρετήρουν τὸν Βαγιῶ μετὰ θρησκευτικοῦ θαυμασμοῦ, ἀλλ' αἴφνης τὸν βλέπω ἀποσπώμενον ἀπὸ τῆς ὁμηγύρεως, διευθυνομένον πρὸς με καὶ ἐγχειρίζοντά μοι τὸ βιολίον του. Καὶ κατὰ πρώτων μὲν δὲν ἐνόησα τί με ἠθέλει· ἐν τῇ παραχῇ μου ἔλαβον τὸ βιολίον καὶ τὸ ἀπέδωκα εἰς αὐτὸν ἀφ' οὗ πρώτων τὸ ἔφερα πρὸς τὰ χεῖρά μου καὶ εὐλαβῶς τὸ ἠσπάσθην. Ἄλλὰ δὲν ἐπρόκειτο περὶ τούτου· διότι μετὰ πολλὰ ἐνόησα ὅτι ἐνέπεσα εἰς ἐνέδραν φοβεράν.

Ἡ πρώτη μου κίνησις ἦτο νὰ ὀρμήσω πρὸς τὸν κ. Ρ** καὶ νὰ τον κατασπαράξω, ἀλλὰ μ' ἐφάνη ὅτι με εἶχον καρφώσῃ ἐπὶ τοῦ καθίσματός μου.

Προσεπάθησα νὰ λαλήσω· ἀλλὰ ποῦ νὰ λαλήσω; Πάντα τὰ περιστοιχίζοντά με ἔμψυγά τε καὶ ἄψυχα, ἄνθρωποι καὶ σκεύη, μοὶ ἐφαίνοντο περιστρεφόμενα, ἐν ᾧ ὁ Βαγιῶ ἐνώπιόν μου ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ καταχθονίου ἐκείνου κύκλου ἀκίνητος καὶ φοβερὸς ὡς ἀγαλμα μοὶ ἐδίδε τὸ βιολίον του. Πόσον διήρκεσεν ἡ ἔκστασις μου ἐκείνη; ἀγνοῶ. Τοῦτο δὲ μόνον ἠξέστωρ ὅτι ἐπῆλθε στιγμὴ καθ' ἣν ὡς ἄνθρωπος πίπτων κατακέφαλα εἰς τὸ βῆθρον, ὕπερ δὲν δύναται πλέον ν' ἀποφύγη, εἴτενα λυσσωδῶς καὶ μετ' ἀπελπισίας τὴν χεῖρα, ἤρπασα τὸ βιολίον καὶ σείων ὡς ῥομφαίαν τὸ τοξάριον ἔδραμον εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης. Τὰ μετὰ ταῦτα δὲν τα ἐνθυμοῦμαι, πλην μόνον ὅτι αἴφνης ἀφυπνίσθην ὑπὸ ῥαγδαίων καὶ παρατεταμένων χειροκροτήσεων καὶ κατέπεσα ἐπὶ τοῦ καθίσματός μου ἐξηνητημένος καὶ λιπόθυμος. Ὅτε δὲ συνῆλθον εἶδον περιστοιχίζοντά με φιλικὰ πρόσωπα καὶ μετὰ αὐτῶν τὸν Βαγιῶ παρατηροῦντά με καὶ μειδιῶντα.

— ὦ διδάσκαλε! . . . ἀνερόνησα τρέμων καὶ συγκεχυμένος καὶ θλίβων μετὰ τῆς τῆς χεῖρας του ἐντὸς τῶν χειρῶν μου.

Ἐκείνος δὲ ἀπλοῦς καὶ ἀγαθὸς ὡς ἡ μεγαλοφυΐα, ἀνοίγει τὰς ἀγκάλας του καὶ με θλίβει ἐπὶ τῆς καρδίας του ἐπευφημούντων καὶ χειροκροτούντων πάντων τῶν παρισταμένων.

— Τώρα πλέον εἶσαι τέλειος! εἶπεν ὁ κ. Ρ** πλῆττων με ἐλαφρῶς τὸν ὤμον· ἐγὼ δὲ μετ' ὀρμῆς, τὸν ἔσφιγξα, τὸν ἔσφιγξα, ἀλλὰ δὲν τον ἐπνίξα.

Ὅτι προέβλεπον συνέδη, διότι ὄντως ἡ ἐσπέρα ἐκείνη ἀπεφάσισε περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ νεαροῦ μου φίλου. Παρκατήσας πᾶσαν περὶ τὰ νομικὰ ἀσχολίαν ἐπεδόθη ὅλος εἰς τὴν λατρείαν τῆς μουσικῆς τέχνης. Καὶ τίποτε μὲν δὲν μοι εἶπε περὶ τοῦ πόσον ἠγωνίσθη καὶ ἐπάλαισε κατὰ τῶν ἐπιμόνων ἀπαιτήσεων τῆς οἰκογενείας του· ἀλλ' ἐγὼ εὐκόλως ἐνόησα τὰ πάντα. Ἐνόησα ὅτι δὲν τῷ ἔστελλον πλέον χρήματα πρὸς συντήρησίν του καὶ ὅτι ὁ ἀτυχὴς φίλος μου ἀναμείνων τὴν αἰσίαν φορὰν τῆς τύχης, ἔμελλε νὰ εὐρεθῇ μετ' οὐ πολὺ ἀπέναντι φοβεροῦ ἀντιπάλου, τοῦ εἰδεχθοῦς ἐκείνου τέρατος, τῆς πτωχείας. Ὁδηγούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Βαγιῶ ὅστις σφόδρα τὸν ἠγάπα καὶ οὔτε μαθημάτων οὔτε συμβουλῶν ἐφείδετο, ἠδύνατο ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ καταστῇ ἐκ τῶν μάλλον διακεκριμένων βιολιστῶν τῆς ἐποχῆς. Ἄλλ' ὁ Κάρολος ἐπεθύμει δόξαν λαμπροτέραν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Βαγιῶ ἀντὶ νὰ τον ἀποθαρρύνῃ, τοῦ μανθῶν τὸν ὄθει καὶ τον ἐνεθάρρυνε διδῶν ἐν τῷ μανθητῇ του καὶ ἀναγνωρίσας ἐνυπάρχοντα ἐν αὐτῷ σπινθῆρα δημιουργικῆς ἐστίας. Προησθάνετο δὲ ὁ μέγας μουσουργὸς μετὰ πολλῆς λύπης ὅτι ἀποθνήσκων θὰ παρελάμβανε μετ' ἑαυτοῦ τὸ μυστήριον τῆς καλῆς ταύτης τέχνης, ἣν αὐτὸς εἰς τοσοῦτον μέγεθος καὶ τοιαύτην περιωπὴν ἀνύψωσε καὶ προε-

βίβασεν. Ὁ Κάρολος λοιπὸν ἔστρεψεν εἰς τὴν μουσικὴν σύνθεσιν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν σπουδὴν, πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ πάσας τὰς προσπαθείας. Ἀλλ' ὤφειλεν ὅμως καὶ νὰ ζήσῃ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἦτο καὶ ὑπερήφανος καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ εἶπῃ τι περὶ τῆς δυσχεροῦς καταστάσεώς του, οὔτε εἰς τὸν Βαγιῶ οὔτε εἰς τὸν κ. Ρ * , ὅστις βεβαίως θά τον συνίστα εἰς τὴν δοχίτησαν ἐνὸς τῶν μεγάλων θεάτρων. Αὐτὸς καὶ μόνος εἰζέυρε τὴν δεινὴν θέσιν του, καὶ προσεπάθει νὰ τὴν μετριάσῃ παραδίδων κατ' οἶκον μαθήματα μουσικῆς, ἀντιγράφων μουσικὴν, καὶ τὴν ἐσπέραν παιζῶν ἐν μικρῷ τινι καὶ ἀποκέντρῳ θεάτρῳ. Οὕτως δὲ ἐκέρδαιεν τὸν ἐπιούσιον, τὰς δὲ ὑπολειπομένας αὐτῷ ὥρας εἰργάζετο ἀποβλέπων πρὸς τὸ μέλλον ὑπερ' ὑπέσχετο νὰ τον ἀποζημιώσῃ ἀντὶ τῶν τοσούτων θλίψεων καὶ τῶν πικριῶν καὶ ὑπέμενε σιωπῶν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ βίου τοῦ Καρόλου ἐπεχείρησα ἐγὼ μακρὰν ἀποδημίαν. Ἦλθον δὲ νὰ τον ἀποχαιρετίσω ἐν τῷ μικρῷ ἐκείνῳ δωματίῳ ἐν ᾧ τόσας εὐαρέστους ὥρας διήλθον ἄλλοτε μετ' αὐτοῦ.

— Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου, τῷ εἶπον, θὰ εἶσαι διάσημος καὶ δὲν θὰ ἔλθω νὰ σε ζητήσω πλέον εἰς τοῦτο ἐδῶ τὸ ὑπερῶν· διότι ἡ δόξα καὶ ἡ τύχη θὰ σ' ἔχῃ πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν πρέπουσαν εἰς σὲ θέσιν καὶ ἐγὼ τότε θὰ καυχῶμαι διότι πρῶτος ἐγὼ σ' ἐνόησα καὶ πρῶτος σ' ἐμάντευσα.

— Ὅποιον δὴποτε μ' εὗρης, δὲπέλαθεν ὁ Κάρολος, εἴτε ἄσημον εἴτε διάσημον, εἴτε πλούσιον εἴτε πένητα, θὰ μ' εὗρης ὅμως εὐτυχέστατον διότι θὰ σ' ἐπαινῶ καὶ καὶ σὲ κατασπασθῶ.

Καὶ ἀπεχωρίσθημεν ὑποσχόμενοι νὰ γράφωμεν συνεχῶς πρὸς ἀλλήλους.

[* ἔπειτα τὸ τέλος].

[Κατὰ τὸ γαλλικόν].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ

Ἐν Ὀλλανδικῶν σχολείων.— Ὁ χαρακτήρ τῶν Ὀλλανδῶν.

Διατρίβων ἐν Χάγη, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ὀλλανδίας, ἐπεχείρησα δύο ὥραιās ἐκδρομὰς εἰς τὰ περίξ.

Τὴν μὲν πρώτην εἰς τὸ χωρίον τοῦ Naaldwijk καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου εἰς τὴν παραλίαν, ἐνθα πρόκειται νὰ ἀνοιχθῇ ἡ νέα διώρυξ τοῦ Rotterdam. Χάρις τῇ ἀβρότητι ἐπόπτου τινὸς τῶν σχολείων, ὃν συνώδευον, ἠδυνήθην νὰ ἱκανοποιήσω ἐν Naaldwijk τὴν ζωρὰν ἐπιθυμίαν, ἣν εἶχον τοῦ νὰ ἴδω προκαταρκτικόν τι σχολεῖον. Προλαμβάνω δὲ νὰ εἶπω ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἡ εὐχαρίστησίς μου ὑπερέβη τὰς προσδοκίας μου. Ἡ οἰκία, ἣτις εἶνε ἐκτισμένη ἐπίτηδες ὅπως χρησιμεύσῃ διὰ σχολεῖον, τυγχάνει μεμονωμένη καὶ συνίσταται μόνον ἐξ ἐνὸς ἰσογείου πατώματος. Ἐν τῷ μικρῷ προθαλάμῳ ὑπῆρχεν ὀλόκληρος σωρὸς ξυλίνων πεδίλων, ἀπερ ἦσαν τὰ ὑποδήματα τῶν μαθητῶν, οἵτινες τὰ ἀ-

ποθέτουσιν ἐκεῖ, εἰσερχόμενοι, καὶ ἀναλαμβάνουσιν αὐτὰ ἐξερχόμενοι. Ἐντὸς τοῦ σχολείου τὰ πικιδία φοροῦσι μόνον τὰς περικνημίδας τῶν καὶ δὲν ὑποφέρουσι παντάπασιν ἐκ τοῦ ψύχους. Αἱ περικνημίδες αὐταὶ εἰσι πυκνόταται, αἱ δὲ αἰθουσαι θερμαί, ὡς ὑπουργικὰ γραφεῖα. Ἀμα τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν, αἱ μαθηταὶ ἠγάθησαν, ὁ δὲ διδάσκαλος προὐχώρησε πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπόπτου. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ πτωχὸς διδάσκαλος τοῦ χωρίου ὠμίλει τὴν γαλλικὴν, εἰς τρόπον ὥστε ἠδυνήθημεν νὰ συνάψωμεν μικρὸν διάλογον.

Ἐν τῇ αἰθούσῃ ὑπῆρχε τεσσαρακοντὰς μαθητῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, τεταγμένον χωριστὰ ἔσθην καὶ ἔσθην. Ὅλα τὰ πικιδία ἦσαν ξανθὰ, στρογγυλοπόρτοπα καὶ εὐρωστα, ἔχοντα ἀγαθὴν ὄψιν καὶ πρόωρόν τινα ὁμοιότητα πρὸς μικροῦς πατέρας καὶ μητέρας, δουλιότητα, ἣτις ἤθελε κινήσει τὸ μειδίαμα ὑπαλλήλου τινὸς τοῦ περὶ ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ γραφείου. Τὸ κτίριον διήρηται εἰς πέντε αἰθούσας, χωριζόμενας ἀπ' ἀλλήλων δι' ὑαλοφράγματος, ὅπερ κλείει ἐκάστην αὐτῶν, ὡς ξύλινον διάφραγμα. Ὅταν ὁ διδάσκαλος μιᾶς τάξεως ἀπουσιάζῃ, ὁ τῆς ἄλλης δύναται νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς μαθητὰς τοῦ συναδέλφου του, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του. Ὅλοι αἱ αἰθουσαι εἰσὶν εὐρύχωροι καὶ φωτίζονται δι' ὑψηλῶν παραθύρων, διηκόντων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς, ὥστε ὑπάρχει ἐν αὐταῖς ἄπλεστον φῶς, ὡς ἐν ὑπαίθρῳ.

Τὰ θρανία, οἱ τοίχοι, τὸ ἔδαφος, αἱ ὕκλοι, αἱ θερμάστραι, τὰ πάντα ἦσαν καθάρα, ὡς ἐν αἰθούσῃ χοροῦ. Διατηρήσας εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς μαθητείας μου, τὴν ἐνθυμησὴν ἀκαθάρτων τινῶν μερῶν, ἀπεράσιστα θαυροῦντες νὰ ἐξικριβῶσω οἴκοθεν, πῶς δέκεντο τὰ καθέαστα ἐν Ὀλλανδικῷ σχολείῳ. Εἶδον ὅθεν πᾶν ὅτι ἐπεθύμουν, διαβεβαίω δὲ ὅτι δὲν θὰ εὗρη τις μείζονα τάξιν καὶ καθαρὴν εἰς τὰ πρῶτα ξηνοδοχεῖα. Ἀκολούθως εἶδον ἀνηρτημένα εἰς τοὺς τοίχους πλεῖστα ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἅτινα ἐνθυμοῦμαι ὅτι τοσάκις ἐπεθύμησα νὰ ἔβλεπον, ὅτε ἐκαθήμην ἐπὶ τῶν θρανίων, πούτεστι μικρὰς εἰκόνας μὲ χωρογραφίας καὶ πρόσωπα, εἰς ἃ ὁ διδάσκαλος προσαρμύζει διηγῆσεις καὶ διδάγματα, ὅπως κἀλλιον ἐντυπωθῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ, εἰκόνας διαφόρων πραγμάτων καὶ ζώων, γεωγραφικούς χάρτας ἐκτετυπωμένους ἐπίτηδες μεγάλους γράμμασι καὶ χρώμασι ζωηροῖς, ἀποφθέγματα, γραμματικούς κανόνας, ἀξιώματα γεγραμμένα διὰ μεγάλων χαρακτῆρων. Ἐν μόνον ἐφάνη μοι κάπως ἀτελεῖς, ἡ καθαρὴ τῶν προσώπων τῶν παιδῶν.

Κατὰ τὴν ὁμολογίαν πολλῶν περιηγητῶν καὶ τινῶν μάλιστα Ὀλλανδῶν, ἐν τῇ χάρῃ ταύτῃ τοσούτη κατανάλωσις ὕδατος ἐνεργεῖται διὰ τὰ πράγματα, ὥστε δὲν μένει πλέον ὕδωρ διὰ τὰ πρόσωπα, καὶ τὸ χειρίστον, οὔτε διὰ τὰς κυρίας αὐτάς. Ἀλλ' ἐάσωμεν τὰς λεπτομερεῖας ταύτας.